

καὶ φιλοσόφους ἐκείνην ἀντίδρασιν, ἥτις ὥρισε τὴν πραγματικὴν τῆς γυναικὸς θέσιν. (Ἀκολουθεῖ).

Ο ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΣ ΤΟΥ ΡΕΝΑΝ.

(Συνέχεια ἀριθ. 8).

Οὐχὶ ἄνευ λόγου ἡ κριτικὴ καταμέμεται τοῦ κ. Ρενάν, ὅτι ἐνίοτε καλλιτέχνης μᾶλλον ἐγένετο ἢ ἱστορικός. Τοσοῦτον τῆς τέχνης ἐραστὴς ἐστίν, ὥστε καὶ τινὰ ἐπιείκειαν καὶ οἶκτον ἐπιδεικνύει καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Νέρωνα ἕνεκα τῶν ὑπηρεσιῶν αἱ εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἐποιήσατο, ἕνεκα στοιχείων τινῶν ἀβρότητας καὶ αἰδοῦς, ἅπερ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἀνεπτύχθησαν. Δὲν ἐννοοῦμεν διὰ τούτων ὅτι ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ κ. Ρενάν παριστάμεθα εἰς ἓνα τῶν συνήθων τοῖς συγχρόνοις ἱστορικοῖς παραδοξοφανῶν ἐξιλασμῶν· τοῦναντίον ὁ κ. Ρενάν ὑπῆρξε δίκαιος πρὸς τὸν Νέρωνα, τουτέστιν ἀμείλικτος· διέγραψε τὴν εἰκόνα ταύτην ἠθικῶς τε καὶ φυσικῶς μετὰ θαυμασίας λόγου δυνάμεως ὁδωδωδὸς ὁμοιαζούσης πρὸς ἀπολογία. Καὶ ὁμοῦς ὑπάρχει ἐνιαχοῦ ἐν ταῖς κρίσεσι ταύταις οἷον εἰ καλυμμένη τις συγκίνησις· ἐν ὀνόματι τῆς τέχνης καὶ τοῦ κάλλους ὁ κ. Ρενάν ποιεῖται ἐπιφυλάξεις τινὰς, καὶ ὅσον καὶ ἂν ἐλαχίστην ἔχη κλίσιν πρὸς τὸν ῥωμαντισμὸν, δανεῖζεται ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Βίκτορος Οὐγίου κινδυνώδη ἐπιείκειαν, ἥτις ἐπιφέρει τὸ μειδίαμα πρὸς τὰ κομψὰ μέρη τοῦ τέρατος.

«Καίπερ λίαν μέτριος τὴν τέχνην, εἶχεν ὅμως ἐν μέρει τὴν ψυχὴν καλλιτέχνου· ἐξωγράφει καλῶς, ἐγλυφε καλῶς· οἱ στίχοι αὐτοῦ ἦσαν καλοὶ, καίτοι εἶχον σχολαστικὴν τινὰ ἐμφάσιν καὶ μεθ' ὅλα τὰ λεγόμενα ἐποίει αὐτὸς οὗτος αὐτοῦς. Ὁ Σουετώιος εἶδε τὰ χειρόγραφα αὐτοῦ πλήρη οὐδεσμάτων. Πρῶ-

καὶ ἐπιπεφυλαγμένον. Ὑπαρξίς ὁμαλὴ καὶ ἤρεμος, ἀλλ' οὐχὶ τεταπεινωμένη, ἄγνοια πεφροντισμένως διατηρουμένη, οὐχὶ ὅπως ἐξευτελισθῇ ἡ διάνοια τῆς γυναικὸς, ἀλλ' ὅπως διατηρηθῇ ἀκεραία ἡ ἀβρότης τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ἄνθος ἐκεῖνο τῆς ἀγνείας, ὅπερ οὐπω ἤγγισαν οὐδ' ἡ γνῶσις, οὐδ' αὐτὴ ἡ ὑπόνοια τοῦ κακοῦ».

Καὶ ἄλλαχοῦ πάλιν·

«Λόγος ἐνίοτε γίνεται περὶ Ἀθιδῶν, ὡς εἰ ἦσαν αὗται προσόμοιαι π. ὅς τὰς ἐν Ἀνατολῇ γυναῖκας καὶ μετὰ πολλῆς ὑπερβολῆς παρίσταται ἡ τραχύτης τῶν ἀρχαίων ἡθῶν, ἥτις ἐνέκλειε δῆθεν αὐτὰς ἐν τῇ γυναικωνίτιδι ὡς ἐν εἰρκτῇ. Ὁ ἐγκλεισμός ἦν αὐστηρὸς μόνον διὰ τὰ νεάνιδας· εἰς τὰς ἐγγάμους ἦν πολλῶ ἥττον αὐστηρὸς, ἐν τισὶ δὲ περιστάσεσι καὶ ὅλως ἐξηφανίζετο».

τὸς αὐτὸς κατενόησε τὸ θαυμάσιον τοπίον τοῦ Σοιδάκου καὶ κατέστησεν αὐτὸ ἐπαγωγὴν θερμὴν οἰκῆμα. Ἡ διάνοια αὐτοῦ ἐν τῇ παρατηρήσει τῶν φυσικῶν πραγμάτων ὁρθή ἦν καὶ πολυπράγμων· εἶχε τὴν τάσιν πρὸς τὰ πειράματα, τὰς νέας ἐφευρέσεις, τὰ τῆς μηχανικῆς· ἤθελε νὰ μανθάνῃ τὰ αἷτια καὶ κάλλιστα κατενόησε τὴν ἀγυρτίαν τῶν δῆθεν μαγικῶν ἐπιστημῶν, ὡς καὶ τὸ μὴδὲν πάντων τῶν θρησκευμάτων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ. Ὁ προεξημενὸς βιογράφος διεφύλαξεν ἡμῖν τὴν ἀφήγησιν περὶ τοῦ τρόπου δι' οὗ ἐγεννήθη παρ' αὐτῷ ἡ κλῆσις τοῦ αἰδοῦς. Ἐμυθήθη εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Τερπνοῦ τοῦ μάλιστα περιωνύμου κιθαριστοῦ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ. Νύκτας ὅλας ἐκάθητο παρὰ τῷ μουσικῷ σπουδάζων, ἐξηρτημένος ὅλας ἐξ ὧν ἤκουε, πνευστιῶν, μεθύων, ἀπλήστως ἀναπνέων τὸν ἀέρα ἄλλου κόσμου, ὅστις ἠνοίγετο πρὸ αὐτοῦ ἐν τῇ συναφείᾳ μεγάλου καλλιτέχνου. Ἐκ τούτου προήρχετο καὶ ἡ ἀποστροφή αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, καθὼ ἀμούστους ἐν γένει, καὶ ἡ προτίμησις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς μόνους, ὡς ἐφρόνει, ἱκανοὺς νὰ ἐκτιμῆσωσιν αὐτὸν, καὶ πρὸς τοὺς Ἀνατολίτας, οἵτινες φρενητιωδῶς ἐχειροκρότουν αὐτόν».

Ὡς ἐκ τούτων φαίνεται, ὁ κ. Ρενάν ἀφήσιν εἰ μὴ πολὺ, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ὀλίγον, τῷ Νέρωνι, διότι ἠγάπησε . . . τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν. Καὶ εὐνόητον τοῦτο, καθ' ὅσον αὐταὶ αἱ ἰδιόζουσαι εἰσι συμπάθειαι τοῦ κ. Ρενάν. Ἡ μεγίστη αὐτοῦ ἀξία ἐστὶν ἀληθῶς ὅτι ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ συνεδύασε τὸν καθαρῶτατον ἀττικισμὸν μετὰ τῆς ὀξυτάτης ἀντιλήψεως τοῦ ἀνατολικοῦ πνεύματος. Ὁ κ. Ρενάν δύναται θεωρηθῆναι ζωγράφος μᾶλλον ἢ συγγραφεύς· ἀπαιτεῖ διὰ τὸν καλλιτέχνην ἐλευθερίας τινὰς καὶ δὲν στέργει τὴν ὑποταγὴν αὐτοῦ εἰς τὴν κοινὴν ἠθικὴν. Ἐνώπιον τοῦ Νέρωνος ἐπεβάλλετο αὐτῷ συστολή τις, ἀλλ' ἀπέναντι τοῦ Πετρονίου ἡ θέσις ἐστὶν ἥττον δυσυποστήρικτος καὶ στέφει δι' ἀνθέων τὴν μνήμην τοῦ εὐγενοῦς ἐκείνου τρυφεροδιαίτου.

«Ὅπωςδήποτε οὐ τοῦ τυχόντος τὸ εἶναι βασιλέα τοῦ συρμοῦ. Ἐχει τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς καὶ ἡ τοῦ βίου κομψότης, ἀλλὰ κατωτέρω τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἠθικῆς. Τὸ συμπόσιον τοῦ κόσμου θὰ ἦτο κατὰ τι ἐλλιπές, ἐὰν οὗτος ἐκ φανατικῶν μόνον εἰκονοκλαστῶν καὶ ἐξ ἐναρέτων ἀγροίκων κατωχεῖτο».

Ἀλλὰ μὴ σπεύδωμεν βαλεῖν τὸν λίθον κατὰ τοῦ εὐμενοῦς κριτοῦ τοῦ Πετρονίου, κατὰ τοῦ ἱστορικοῦ ὅστις ἀνεκάλυψε θεῖον γητρόν τι καὶ παρὰ τῷ Νέρωνι, καὶ ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ αἰσθανθῇ τὴν μαγικὴν γοητείαν ἣν ἐνέσκει τὸ ἀνθρώπινον ἐκεῖνο τέρας. Ἐὰν ὁ κ. Ρενάν ἔχῃ τὴν εὐκολὴν ἐπιείκειαν τοῦ καλλιτέχνου, γινώσκει ὁμοῦς καὶ τὴν με

λαγχολίαν τοῦ σοφοῦ· ἐὰν συγχωρῇ τὸ ἀεροδίατον τοῦ Πετρονίου καὶ τὸ γόητρον αὐτοῦ ἐπαισθάνηται, ἀλλ' ἐτι μᾶλλον αἰσθάνεται τὴν βαθεῖαν πικρίαν ἣν ἐκκρίνει ὁ βίος, τὰς ἀγωνίας, αἵτινες πιέζουσι τὴν ψυχὴν τοῦ φιλοσοφοῦντος. Ὑπάρχει παρ' αὐτῷ τάσις τις πρὸς τὸ δάκρυ, ὑπερήφανος ἀπόκνησις, μυστικὸς πανθεῖσμος ἀθυμία καὶ πίστις ἀνάμικτος, ἀποδεικνύων ἐτι μᾶλλον τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτοῦ φύσιν.

Ἐκ τῶν τὰ μάλιστα χαρακτηριζόντων τινὰς μεγάλους ἀνδρας τῆς Εὐρώπης ἐστὶ καὶ τοῦτο, ὅτι δικαιοῦσιν ἑσθ' ὅτε τὸν Ἑπίκουρον, καταλαμβάνον·ται ὑπὸ κόρου ἀνενδότως ἅμα ἐργαζόμενοι, ἐπιτυχάνοντες δ' ἀμφιβάλλουσιν ἐὰν ὁ ἀγὼν ὑπὲρ οὗ ἐμόγησαν ἄξιός ᾖ τῶν τοσούτων θυσιῶν. Πολλοὶ τολμῶσι σκέπτεσθαι ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐργασίας ὅτι ἡ ἡμέρα καθ' ἣ ἀρχεται τις εἶναι σοφός ἐστιν ἐκείνη καθ' ἣν πάσης ἀπαλλαγῆς μερίμνης θεωρεῖ τὴν φύσιν καὶ ἀπολαύει αὐτῆς. Ὀλίγοι τοῦλάχιστον ἀποφεύγουσι τὴν βραδείαν μεταμέλειαν. Οὐδεὶς ἀφωτισμένος ὑπάρχει, ἱερεὺς ἢ φιλόθετος, ὅστις πεντηκοντοῦτης γενόμενος δὲν μεταμέλεται ἐπὶ τῇ εὐχῇ αὐτοῦ ἀλλ' οὐχ ἥττον ἐμμένει. Δὲν ἐννοοῦσιν τὸν χρηττὸν ἀνδρα ἄνευ μικροῦ τινος πυρρῶνισμοῦ· ἀγαπῶμεν ἀκούειν τὸν ἐνάρετον λέγοντα ἐνίοτε· «Ἀρετὴ, κενὴ μόνον εἴ λεγῆται· διότι ὁ λίαν βέλαιος ὅτι ἀμειψθῆται ἡ ἀρετὴ μικρὰν ἔχει ἀξίαν, αἱ δὲ ἀγαθαὶ αὐτοῦ πράξεις φαίνονται οὕσαι ὥσπερ δάνειον ἐπὶ ἀδρῶ τόκῳ. Ὁ Ἰησοῦς εἶχε τὸ ἔξοχον τοῦτο αἰσθημα· τὸ θεῖον αὐτοῦ ἔργον φαίνεται πολλάκις βαρύνον αὐτό. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει καὶ διὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον· δὲν ἔσχεν αὐτὸς τὴν ἐν Γεθσημανῇ ἀγωνίαν καὶ τούτου ἕνεκα φαίνεται ἡμῖν ἥττον ἀγαπητός. Ἐνῷ ὁ Ἰησοῦς εἰς ὑπέρτατον κατεῖχε βαθὺν ὅ,τι θεμιτοῦμεν ὡς τὸ οὐσιῶδες προσὸν τοῦ ἐξόχου ἀνδρός, τὸ δῶρον, λέγω, τοῦ μειδιᾶν ἐπὶ τῷ ἔργῳ αὐτοῦ, τοῦ εἶναι ἀνώτερον αὐτοῦ, τοῦ μὴ ὑπ' αὐτοῦ κυριεύεσθαι, ὁ Παῦλος δὲν ἔμεινεν ἀπηλλαγμένος τοῦ ἐλαττώματος, ὅπερ παρὰ τοῖς θρησκομανέσι βλέπομεν. Ἐπεθυμοῦμεν ὅπως ἐνίοτε κάθεισθῃ, ὡς ἡμεῖς, κεκμηκὼς εἰς τὸ χεῖλος τῆς ὁδοῦ καὶ κατανοήσῃ τὸ μάταιον τῶν καθωρισμένων γνώμων·.

Τοιαύτας γνώμης ἀληθῶς δὲν ἔχει ὁ κ. Ρενάν, ἢ ἀληθῶς εἰπεῖν πανθεῖστος ἐστὶ κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Γαίτου μετὰ τινων μυστικισμοῦ ἐξάψεων. Ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ παρατηρεῖται ἡ ἀνάγκη τοῦ βυθίζεσθαι εἰς ἐκστατικὴν τινα θεωρίαν τοῦ θεοῦ τοῦ Σπινόζα. Οὕτω ἐν τῷ Ἀντιχρίστῳ λέγει·

«Διὰ τῶν νεφῶν κόσμου ἐν καταστάσει ἐμβρύου διορῶμεν τοὺς νόμους τῆς προόδου τῆς ζωῆς, τὴν συνείδησιν τοῦ ὄντος ἀόρατε πρὸς μεγαθυνομένου καὶ τὸ δυνατόν καταστάσεως, καθ' ἣν τὰ πάντα

ἔσονται ἐν ὁριστικῷ τινι ὄντι ὅ,τι ἐν τῷ δένδρῳ οἱ ἀπειροπληθεῖς αὐτοῦ βλαστοὶ, ὅ,τι ἐν τῷ ζῶντι οἱ μυρία κυβελώδεις ἱστοὶ — καταστάσεως, λέγω, καθ' ἣν ὁ βίος τοῦ ὅλου ἔσται πλήρης, τὰ δὲ ἄτομα ὅσα ὑπῆρξάν ποτε ἀναζήσονται ἐν τῇ ζωῇ τοῦ Θεοῦ, ὄψονται, ἀπολαύσουσιν ἐν αὐτῷ, ἄψουσιν ἐν αὐτῷ αἰώνιον Ἀλληλούϊα·.

Ἐν ταῖς ἀνωτέρω γραμμαῖς ἐξητάσθη ἰδίᾳ ὁ καλλιτέχνης καὶ ὁ φιλοσοφῶν· ἀλλὰ καὶ ὁ κριτικὸς δὲν ὑπολείπεται αὐτῶν. Εἴτε ἀναγινώσκων τις τὴν ἀφήγησιν τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Παύλου, εἴτε σταθμίζων τὴν περιεκτικὴν περὶ Σενέκα κρίσιν, εἴτε θεωρῶν τὸν παραλληλισμὸν τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου, τὴν διαφωνίαν καὶ τὴν διαλλαγὴν αὐτῶν, εἴτε παρακολουθῶν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ χριστιανισμοῦ κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην καὶ παρατηρῶν τὰ στοιχεῖα ἅπερ ἀφομοιοῖ, ἐκπλήσσεται καὶ διὰ τὸ ἄφθονον τῶν πηγῶν καὶ τὴν αὐστηρότητα μεθ' ἧς ἐγένετο χρῆσις αὐτῶν καὶ τὴν εὐχέρειαν δι' ἧς διατάσσει ὁ κ. Ρενάν κατὰ τοὺς νόμους τῆς κριτικῆς καὶ τῆς αἰσθητικῆς. Ἐν παράδειγμα ἐκ τῶν πολλῶν. Πῶς οἱ χριστιανοὶ ἐγένοντο θύματα τοῦ Νέρωνος καὶ πῶς ὑπέδειξαν αὐτοὶ ἑαυτοὺς εἰς τὸν διωγμὸν· περιέργον καὶ δυσεπίλυτον πρόβλημα, ἐφ' οὗ ὁ κ. Ρενάν οἰονεὶ παίζων ἐπέχει φῶς.

Ἐνυπόκριτος ἀντιπάθεια πρὸς κόσμον δὲ δὲν ἐνόουν ἀπέδαινε τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν χριστιανῶν. «Τὸ μίσος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους» ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ συγκεφαλαιώσις τῆς διδασκαλίας αὐτῶν. Ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῶν μελαγχολία ἦν ὕβρις πρὸς τὴν «εὐδαιμονίαν τοῦ αἰῶνος»· ἡ πίστις αὐτῶν εἰς τὸ τέλος τοῦ κόσμου ἦν ἐναντία εἰς τὴν ἐπίσημον αἰσιοδοσίαν καθ' ἣν τὰ πάντα ἀνεγεννῶντο· τὰ σημεῖα τῆς ἀποστροφῆς ἃ ἐπύρουν πρὸ τῶν νεφῶν διερχόμενοι ἔδιδον τὴν ἰδίαν ὅτι μόνον περὶ πυρπολήσεως αὐτῶν ἐσκέπτοντο. Τὰ ἀρχαῖα ἐκεῖνα θυσιαστήρια τῆς βωμαϊκῆς θρησκείας ἦσαν λίαν προσφιλῆ τοῖς πολίταις· ἡ κατ' αὐτῶν ὕβρις ἦν ὕβρις κατὰ τοῦ Εὐάνδρου, τοῦ Νουμά, τῶν προγόνων τοῦ βωμαϊκοῦ λαοῦ, τῶν τροπαίων καὶ τῶν νικῶν αὐτοῦ. Εἰς τοὺς χριστιανούς ἀπεδίδοντο πᾶσαι αἱ κακουργίαι· ἡ λατρεία αὐτῶν ἐθεωρεῖτο ἀγρία δαισιδοαιμονία, ὁλεθρία εἰς τὸ κράτος· μυρία ἀφηγήσεις περὶ στυγερῶν ἢ αἰσχυρῶν ἔργων περὶ αὐτῶν ἐκυκλοφόρουν· καὶ αὐτοὶ οἱ μᾶλλον πεφωτισμένοι ἐπίστευον εἰς αὐτάς καὶ ἐθεώρουν τοὺς τούτῳ τῷ τρόπῳ εἰς τὸ μίσος αὐτῶν καταγγελλομένους ἱκανοὺς πᾶν νὰ διαπράξωσιν ἔγκλημα·.

Ἰσραῖας τινὰς εἰκόνας καὶ ἀφηγήσεις ἐκ τοῦ Ἀντιχρίστου ἐπιφυλακτόμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν προσεχῶς.